

В і д з и в

офіційного опонента – кандидата педагогічних наук, доцента
Беспарточної Олени Іванівни
про дисертацію Дерстуганової Наталії Вікторівни
тему: «**Формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до
комунікативної взаємодії у професійній діяльності**»

У складних сучасних соціально-економічних умовах особливо гостро постає питання духовного становлення і розвитку людини як найвищої цінності суспільства. Політичні та історико-культурні перетворення в суспільному житті України активізували інтерес до духовного розвитку суспільства. У часи деформації загальнолюдських цінностей та ідеалів, питання формування особистості та професійної підготовки нової генерації фахівців, здатних опанувати загальнолюдські цінності, навчитися відрізняти добро та зло у навколишній дійсності, набуває пріоритетності сучасної освіти. Особливої актуальності набуває проблема вдосконалення підготовки високопрофесійних фахівців з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності.

Українському суспільству вкрай потрібні інтелектуали з богословською освітою. Адже справжній богословський вишкіл передбачає інтеграцію всієї системи знань і вимагає від такого інтелектуала компетентності й широти поглядів, яка не є обов'язковою передумовою жодної іншої ділянки людських знань

Цінність і відповідальність богослова полягає в його здатності до критичного діалогу та голістичного мислення. І саме це є неодмінною умовою становлення справжнього фахівця. Діяльність теолога пов'язана з теоретичним і прикладним досвідом вивчення історії віровчень і інституційних форм релігійного життя, релігійної культурної спадщини (релігійне мистецтво, пам'ятники релігійної писемності, релігійна освіта і науково-дослідна діяльність), традиційного для релігії права, археологічних пам'яток історії релігій, історії та сучасного стану взаємин між різними релігійними вченнями і релігійними організаціями. Сучасна систематична богословська освіта є невід'ємною частиною кожної помісної Православної Церкви. Підготовка кандидатів у духівництво і богословсько освічених співробітників церковних установ – одне із найважливіших завдань для кожної Церкви. Богословська освіта сьогодні виступає провідним чинником розвитку існуючих християнських конфесій католицького, православного і протестантського напрямку, зокрема в Україні. Отже, винятково важливого значення, на нашу думку, набуває підготовка майбутнього теолога якісно нового типу, який готовий до комунікативної взаємодії у професійній діяльності.

З огляду на це, дисертація Н. В. Дерстуганової є актуальним, доцільним і своєчасним науковим дослідженням, оскільки, з одного боку, вона торкається проблеми підготовки до комунікативної взаємодії у професійній діяльності майбутніх теологів, яка є константно актуальною через те, що змінюються

вимоги суспільства, у яких не достатньо розвинуті вміння щодо досягнення взаєморозуміння в спілкуванні, вміння володіти основами комунікативної взаємодії та передбачення можливих комунікативних бар'єрів. Іншим важливим аспектом, що доводить доцільність звернення до проблеми дослідження саме у представленому потрактуванні, є вивчення можливостей модернізації української вищої педагогічної освіти в галузі православного богослов'я.

Дисертантка аргументовано та переконливо здійснила теоретичні узагальнення і запропонувала власний науково виважений підхід до розв'язання проблеми формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності. Автором уточнено та конкретизовано сутність понять «комунікація», «взаємодія», «комунікативна взаємодія», «спілкування», «формування готовності», «теолог», «богослов», «богослов'я»; *удосконалено* цільові вектори професійної підготовки здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності «Богослов'я (теологія із зазначенням конфесії)».

Слід відмітити чіткість обґрунтування дисертанткою доцільності дослідження на ґрунті виявлення суперечностей, які потребують розв'язання, а саме між: суспільними очікуваннями від теологів та фахівців інших форм церковного служіння здатності налагоджувати соціально-психологічний комунікативний контакт, особистісно орієнтовану взаємодію із широким колом її учасників, та недостатнім відображенням цього аспекту професійної діяльності теолога в змісті їхньої фахової підготовки, для якої характерно домінування моноспрямованої парадигми; здатністю фахівців-теологів планувати результативну міжособистісну та масову комунікативну взаємодію, враховуючи низку особливостей (вікових, соціальних, релігійних тощо) із суб'єктами взаємодії, і нестачею ефективних шляхів формування відповідної готовності в майбутніх бакалаврів з теології; існуванням потужної теоретико-методичної бази в комунікативно орієнтованій освітній парадигмі ЗВО та відсутністю розробленої, науково обґрунтованої й експериментально перевіреної цілісної системи заходів, що забезпечуватимуть реалізацію церковно-суспільної комунікації суб'єктів взаємодії.

Зупинимося на конкретних результатах дослідження Дерстуганової Наталі Вікторівни. У вступі чітко окреслюється методологічний апарат дослідження, наведено чітко сформульовані положення щодо визначення об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження. Вони є узгодженими між собою на засадах ієрархічно обумовленого підпорядкування та відбиття необхідних взаємозалежних зв'язків.

На особливу увагу заслуговує досліджена пані Наталею джерельна база дослідження, яка містить як українські так і європейські офіційні документи та матеріали з питань професійної підготовки фахівців галузі Богослов'я: положення протоієреїв, єпископов, декларацій, концепцій і рекомендацій міжнародних організацій, законодавчих актів, нормативно-правових документів із зазначеного питання, так і монографічні та інші наукові праці зарубіжних

учених щодо питань міжнародних досліджень у галузі педагогічної освіти українсько-європейські наукові видання, матеріали і тези наукових конференцій з проблем богословської освіти, наукові розвідки вітчизняних учених з проблем розвитку освіти в Україні.

У першому розділі дисертанткою висвітлено проблему історико-філософських та богословських витоків комунікативної взаємодії професійної підготовки фахівців богословської освіти як об'єкта наукового дослідження, а саме: здійснено аналіз базових понять дослідження в науковому просторі та запропоновано авторські визначення базових категорій дослідження: «богослов'я» (стор. 60), «комунікація», «комунікативна взаємодія» (стор. 70); проаналізовано генезу проблеми комунікативної взаємодії у богословському аспекті. Проведений компонентно-структурний аналіз готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності переконливо доводить, що стан готовності має складну динамічну структуру, компоненти якої взаємопов'язані.

Пані Дерстугановою Н. В. наведено виробничі функції, типові завдання діяльності та вміння, якими повинен володіти випускник закладу вищої освіти з кваліфікацією «Бакалавр з богослов'я (православна теологія)», професіонал у галузі релігій (стор. 77-79). Як позитив слід відмітити ключовий посил у роботі стосовно того, що під *готовністю майбутнього бакалавра з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності* авторка розуміє інтегровану якість особистості, що включає в себе мотиваційно-цільовий, когнітивно-операційний та особистісно-рефлексивний компоненти як сукупність цінностей, мотивів, чеснот, професійних компетентностей, сформованих мовленнєвих стратегій, здатного до розв'язання спеціалізованих комунікативних завдань та практичних проблем у галузі релігії (с. 90).

Важливим є те, що у рецензованій роботі досліджувана проблема вивчається крізь призму педагогічної, богословської та мовознавчої літератури що дозволило розкрити поняття «теологія» а саме: визначено важливість точного богословського формулювання при розкритті сутності зазначеного терміна в сучасній педагогіці; розглянуто вплив внутрішнього душевного стану людини на можливість займатися богослов'ям. Це стало провідною концепцією дослідження.

Другий розділ дисертаційного дослідження присвячено детальному аналізу та виокремленню організаційно-педагогічних умов формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності. Автором розроблено систему заходів, які дозволили практично реалізувати визначені організаційно-педагогічні умови. З цією метою Дерстугановою Н. В. розроблено структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, що дозволило вдало провести експериментальне дослідження.

Авторка зазначає, що невід'ємною складовою якісної фахової підготовки майбутніх теологів виступає формування ціннісного ставлення до комунікативної взаємодії в професійній діяльності (с.125). Ретельно проаналізувавши багатовіковий досвід проповідницької та місіонерської діяльності церкви із залученням найкращих здобутків світової педагогіки, соціології та комунікації, ціннісного ставлення до змісту й процесу професійної комунікації, дослідниця сформулювала як організаційно-педагогічну умову підготовки бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності інтеріоризацію ціннісного ставлення студентів-теологів до комунікативної взаємодії в професійній діяльності на рефлексивній основі.

Вивчення психолого-педагогічної літератури спонукали дисертантку визначити вагому умову підготовки бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, а саме: забезпечення оптимальної суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу шляхом активізації в аудиторній, позааудиторній роботі та виробничій практиці механізмів особистісно-професійного саморозвитку. Крім цих, пані Наталею також було визначено такі організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності як: орієнтація викладачів закладів вищої освіти на посилення спрямованості гармонійного духовного зростання майбутніх теологів шляхом затвердження та зміцнення в них доброчесності та створення комунікативно орієнтованого освітнього середовища, спрямованого на формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії через вплив вербальних, невербальних та інформаційно-комунікаційних засобів.

Заслуговує на увагу створена дисертанткою структурно-функціональна модель підготовки бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності побудована на принципах цілісного підходу до цього процесу (с. 140). При побудові було враховано загальнодидактичні принципи. Основними принципами, покладеними в основу дослідження, стали принципи системності, послідовності, комплексності та безперервності, спираючись на які, формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності відбувалося логічно послідовно.

Доцільним, на нашу думку, є і оновлення змісту наявних дисциплін «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Педагогіка», «Психологія», «Історія України та української культури», «Вступ до спеціальності та основи богослов'я», «Апологетика» (табл. 2.1).

Третій розділ дослідниця присвятила експериментальній перевірці ефективності організаційно-педагогічних умов сформованості готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності. Акцентуємо увагу на вдалому виборі методик, за допомогою яких дослідниця як продіагностувала показники готовності бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності (табл. 3.1).

Удосконалення освітнього процесу організовувалося таким чином, щоб введення оновлених елементів змісту обраних предметів та авторського спецкурсу органічно поєднувалося з дисциплінами обов'язкового та вибіркового циклів професійної підготовки, не викликаючи перенавантажень у здобувачів вищої освіти, але при цьому досягаючи поставленої мети педагогічного дослідження. Приклади збагачення та оновлення навчальних дисциплін наведено на стор. 198-203.

Але поряд з цим маємо акцентувати увагу на недоцільності порушення наукового стилю викладу в представленій роботі, а саме: цитування емоційних реакцій здобувачів вищої духовної освіти під час вивчення оновлених курсів (стор. 213-222).

Аналіз впровадженого авторського спецкурсу «Основи комунікативної взаємодії теологів у професійній діяльності» дозволив зробити висновок що впродовж усього авторського спецкурсу, переходячи від модуля до модуля, студенти отримували не лише теоретичні знання у сфері комунікативної взаємодії в професійній діяльності, але й активно застосовували отримані знання, виконуючи завдання, що активізували їх особистісний, інтелектуальний та комунікативний потенціали. Упродовж усього спецкурсу студенти постійно перебувати в стані активної «суб'єкт-суб'єктної» взаємодії, що надавало можливості здобувачам вищої освіти усвідомити свої особистісні якості й оцінити власні комунікативні знання та навички, зробити самоаналіз помилок, яких припустилися, й окреслити шляхи їх подолання.

Аналіз результатів експериментальної перевірки досліджуваних організаційно-педагогічних умов, зокрема методами математичної статистики (критерій Стюдента), підтвердив педагогічну доцільність розробленого науково-методичного забезпечення. Позитивним є те, що дисертантка вдало розробила і доречно візуально презентувала результати експерименту в таблицях та діаграмах. Результати проведеної експериментальної роботи, що представлені в розділі 3, підтвердили ефективність запропонованої автором структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, про що свідчить позитивна динаміка сформованості готовності бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії завдяки впровадженню комплексу заходів у процесі педагогічного експерименту.

Важливими є представлені дослідницею перспективні напрями використання оновлених навчальних дисциплін: «Українська мова (за професійним спрямуванням)», «Педагогіка», «Психологія», «Історія України та української культури», «Вступ до спеціальності та основи богослов'я», «Апологетика»; а також розроблений та впроваджений в освітній процес закладів вищої освіти авторський спецкурс «Основи комунікативної взаємодії теологів у професійній діяльності».

Висновки дисертації відповідають поставленим завданням дослідження, чіткі та лаконічні.

Підтвердженням практичного значення наукових розробок Дерстуганової Наталі Вікторівни є довідки про впровадження методичних рекомендацій та результатів дослідження в освітній процес як вищої так і духовної школи, у професійну підготовку бакалаврів теологів на території України. Основні положення дисертації можуть бути використані у подальших наукових та методичних розробках як професійної освіти теологів узагалі, так і в подальшому вдосконаленні фахової підготовки майбутніх теологів, а також у системі підвищення та перепідготовки богословських кадрів.

У дисертації представлено широкий спектр географії експериментального дослідження, що склало 3 регіони України, це вказує на достовірність зроблених висновків відповідно до вирішення означених завдань педагогічного експерименту.

Отже, маємо достатні підстави стверджувати, що опонована робота має всі необхідні ознаки наявності в ній наукової новизни, оскільки автором пропонуються цінні для теорії і методики професійної освіти положення. Наявність розроблених методичних матеріалів щодо вдосконалення змісту виробничих практик, навчально-методичних комплексів дисциплін, які безпосередньо передбачають формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, розробка спецкурсу «Основи комунікативної взаємодії теологів у професійній діяльності» підтверджують практичну значимість дослідження.

Представлені науково-методичні матеріали Додатків також суттєво підвищують практичну цінність результатів дослідження.

Аналіз дисертації дозволяє стверджувати, що наукові положення та рекомендації, сформульовані в ній, є обґрунтованими, а їх вірогідність, новизна та повнота викладу в наукових працях не викликають сумніву. Висновки й рекомендації, здобуті у процесі роботи, досить ґрунтовно викладено авторкою у фахових виданнях, методичних рекомендаціях та матеріалах конференцій всеукраїнського та міжнародного рівнів. Обсяг і зміст надрукованих праць (загальна кількість – 18) свідчить про тривалу й послідовну роботу дисертантки над проблемою. А список використаних джерел (318 найменувань) свідчить про глибоке занурення авторки у дослідження.

Автореферат цілісно відображає зміст дисертації. Основні теоретичні засади та висновки дисертаційної роботи слугуватимуть для подальшого вивчення науковцями проблеми професійної підготовки майбутніх теологів.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Н. В. Дерстуганової загалом, у контексті наукової дискусії вважаємо за необхідне висловити зауваження і побажання:

1. Дисертаційна робота набула би більшої логічної стрункості, якби авторка здійснила порівняння робочих програм навчальних дисциплін світських закладів вищої освіти (далі – ЗВО), що здійснюють підготовку бакалаврів з богослов'я (православна теологія) та православних закладів вищої духовної освіти (далі – ЗВДО) нашої країни.

2. У своєму дослідженні авторка зазначає, що освітній та виховний процеси на богословських кафедрах світських ЗВО базуються на тих самих принципах, що й в ЗВДО, але організовані дещо в інший спосіб. Доцільно, на наш погляд, було б проаналізувати відмінності в організації освітнього та виховного процесів у ЗВО, в яких здійснюється підготовка бакалаврів з богослов'я (православна теологія) і ЗВДО та їх вплив на досліджувану готовність.

3. Бажано було б у представленому дослідженні проаналізувати закордонний досвід підготовки бакалаврів з богослов'я (православна теологія).

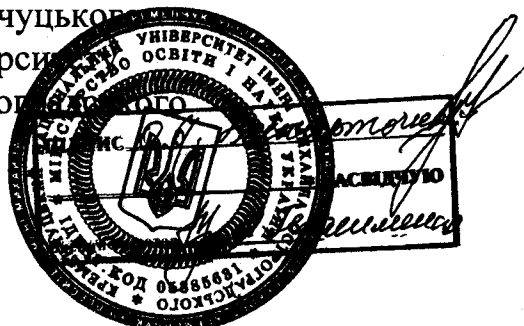
4. На наш погляд, робота виграла б, якщо були б представлені не лише переваги авторського погляду на проблему формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності, а й складності, з якими стикалися на протязі константувального та формувального етапів педагогічного експерименту.

5. Одним із головних здобутків представленої роботи є її прикладний характер, тому, на нашу думку, доцільним було би формулювання методичних рекомендацій для науково-педагогічного складу ЗВДО та ЗВО, що здійснюють підготовку бакалаврів з теології, щодо формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії в професійній діяльності.

Разом з тим, вказані зауваження не є принциповими й не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження. Робота, автореферат, авторські статті виконані на достатньому науково-теоретичному та методичному рівні, містять різноплановий і ретельно опрацьований новий матеріал, аналіз якого дає підстави дійти наступного висновку: дисертація на тему «Формування готовності майбутніх бакалаврів з теології до комунікативної взаємодії у професійній діяльності» за науковим рівнем і новизною поставлених завдань, обґрунтованістю основних положень, практичним значенням отриманих результатів відповідає пп. 9, 11, 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №567 від 24.07.2013, зі змінами, внесеними Постановами КМУ №656 від 19.08.2015; №1159 від 30.12.2015; №567 від 27.07.2016; №943 від 20.11.2019), а її автор Дерстуганова Наталя Вікторівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри психології, педагогіки
та філософії Кременчуцького
національного університету
імені Михайла Остроградського

О. І. Беспарточна